

בינת המשפט

ענייני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תרנ, פרשת בראשית, תשפ"ו

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 03-5740046 y.b.daskal@gmail.com

האשה – יש לאיש פירות בהם [אא"כ הכניסה לו כצאן ברזל ויבואר במקום אחר], אבל הקרן הוא שלה תמיד ואין לבעל חלק בהם. לפיכך אם התגרשו – האשה מקבלת את כל נכסיה ולבעל אין בהם כל חלק. דין זה הוא בכל נכסים שיש לה – הן לפני הנישואין, והן אפילו נכסים שעשתה לאחר הנישואין, והן מה שתירש בכל זמן שהוא.

אבל לעניין ירושה – אם האשה מתה, הבעל יורש הכל לפני ילדיה, ואם האיש מת – אין האשה יורשת כלל, אפילו שאין להם ילדים. וזה שונה לגמרי מחוק המדינה כמבואר להלן.

העולה מזה: אין איזון נכסים בין בני זוג על פי הלכה. כל אחד בעלים על נכסיו, למעט פירות נכסיה של האשה שיש לבעל כשהם ביחד. אבל לעניין ירושה – הבעל יורש את אשתו לפני כל אחד, ואשה אינה יורשת את בעלה לעולם.

דיני איזון נכסים בין בני זוג וירושה על פי חוק המדינה

על פי חוק המדינה, כל נכסי בני זוג מאוזנים ומתחלקים שווה בשווה אחר מות אחד מהם או גירושין, למעט נכסים שאחד מבני הזוג קיבל בירושה או שהיו נכסים שלו לפני הנישואין – אלא אם כן עשו הסכם ממון.

וז"ל החוק ביחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג–1973, פרק שני – הזכות לאיזון בפקיעת הנישואין:

"5. (א) עם התרת הנישואין או עם פקיעת הנישואין עקב מותו של בן זוג (בחוק זה – פקיעת הנישואין) זכאי כל אחד מבני הזוג למחצית שווים של כלל נכסי בני הזוג, למעט – (1) נכסים שהיו להם ערב הנישואין או שקיבלו במתנה או בירושה בתקופת הנישואין".

אבל לאחר מותו – האשה יורשת מחצית הנכסים כמו שכתוב בחוק הירושה, ואין הבדל בין איש לאשה בחוק המדינה.

העולה מזה: על פי חוק המדינה, כל נכסי בני זוג מאוזנים ומתחלקים שווה בשווה אחר מות אחד מהם או גירושין, למעט נכסים שאחד מבני הזוג קיבל בירושה או שהיו נכסים שלו לפני הנישואין – אלא אם כן עשו הסכם ממון. אבל לאחר מותו – האשה יורשת מחצית הנכסים כמו שכתוב בחוק הירושה, ואין הבדל בין איש לאשה בחוק המדינה.

א. דין איזון נכסים בין בני זוג על פי הלכה ועל פי חוק המדינה. ב. הוצאות השבחה בשותפות בקרקע חלקאית. ג. שותפים בדירה שקיבלו פיצויים במלחמה. ד. בניית חניה למחסן בחצר השותפין או סוכה

א

דין איזון נכסים בין בני זוג על פי הלכה ועל פי חוק המדינה

ובו יבואר: א. נכסים שאחד מבני הזוג ירש – האם בן זוגו שותף בהם. ב. אחד מבני הזוג שנפטר – האם בן זוגו יורש אותו.

הנידון

"ירשתי מאמא שלי מיליון שקלים, האם לאשתי יש שותפות בכסף הזה, בחיי או לאחר מותי, על פי הלכה ועל פי חוק המדינה, ומה הדין בנכסים שאשתי ירשה מההורים שלה".

תשובה

מה שבעל מקבל בירושה – אין לאשתו שותפות בהם, לא על פי הלכה ולהבדיל – לא על פי חוק המדינה. אבל לאחר מות הבעל, על פי הלכה האשה אינה יורשת כלל. ועל פי חוק המדינה – אשה יורשת מחצית מנכסיו אם יש לו ילדים, ואם אין לו ילדים – אשה יורשת הכל. וכן הוא חוק המדינה באשה שקיבלה בירושה, וכן לאחר מותה – בדיוק כמו בבעל. אבל על פי הלכה, אם האשה קיבלה נכסים בירושה – יש לבעל פירות נכסיה מדין נכסי לוג, ולאחר מותה הבעל יורש הכל, אפילו יש לה ילדים, אא"כ עשו ביניהם שטר סילוק.

ביאור התשובה

דיני איזון נכסים בין בני זוג וירושה על פי הלכה

על פי הלכה אין דין איזון נכסים כלל בין נכסי בני זוג. כל נכסי האיש שייכים לאיש בלבד ואין לאשה שייכות להם כלל. אבל כל נכסי

בינת המשפט

ענייני ממונות אקטואליים

ב

הוצאות השבחה בשותפות בקרקע חלקאית

הנידון

"קניתי יחד עם חבר קרקע חלקאית שחלק ממנה שייך גם לערבים. סיכמנו בעל-פה שנפעל יחד להפשרת הקרקע ונתחלק בהוצאות. לימים נודע לי שכדי להפשיר את הקרקע יש לבצע תחילה חלוקה בין הבעלים הערבים לבינינו, שכן המדינה אינה מסכימה להפשיר קרקע כל עוד יש בה בעלות מעורבת עם גורמים ערבים. תהליך החלוקה ממושך ומצריך הוצאות רבות. פניתי לשותף וביקשתי שישא עימי בהוצאות, אך הוא דוחה אותי בלך ושוב. האם אני יכול לתבוע אותו לשאת בהוצאות ומה עליי לעשות".

תשובה

אי אפשר לתבוע אותו לשאת בהוצאות כי אין הסכם מסודר עמו. לכן אם רוצה השותף להשקיע כסף להשביח את הקרקע – יעשה עמו הסכם ויתבע אותו לבית דין שיהיה הכל כתוב וחתום, כיון ששותף שמשביח נכס שותפות מגיע לו שכר כאריס.

ביאור התשובה

מתי אפשר לכפות על שותף להשקיע

אם יש הסכם ברור שהצדדים חייבים להשקיע כספים להשביח את הקרקע באיזה זמן – ניחא. אבל כיון שאין הסכם ברור, אפילו שהשותף מודה שהתחייב להשתתף בהוצאות – יכול לטעון שאינו מאמין שעכשיו זה זמן ההשבחה ורק עוד הרבה שנים יהיה כדאי להשקיע. לפיכך אי אפשר לכפות על השותף. אבל מכל מקום לא כדאי להשקיע כסף סתם ללא שיש שטר מסוכם על שכר השותף שהשקיע, כמבואר להלן, ולפחות שיקבל את ההוצאה בחזרה.

העולה מזה: אי אפשר לכפות על השותף להשקיע כסף, כיון שיכול לטעון שעוד לא הגיע הזמן, אבל חייב לסכם איתו על שכר טירחא.

שותף שהשביח לצורך השותפות

איתא בבבא בתרא (מב, ב): שותף כיורד ברשות דמי, ומבואר שם שנוטל כאריס, ואין זה כמו סתם יורד ברשות אלא מקבל הרבה יותר. וכן פסק המחבר (חושן משפט קעח, ג): "שותף שירד לשדה המשותף ועבדה, חשוב כיורד ברשות ונוטל כדין אריסי העיר, אפילו

בקמה העומדת לקצור, ואפילו בשדה שאינה עשויה ליטע. והוא הדין אם מתעסק בלא רשות בדבר המטלטל המשותף. הגה: ואין השותף נוטל הוצאה רק כפי השבח שמשביח; ואם לא השביח כלום אינו נוטל כלום (נ"י פ' חזקת ומרדכי פרק הגוזל בתרא). ואם מיחה השותף השני שלא לעשות, כגון שבנה בנין והוא מוחה בו, אם הוא דבר שא"א מלבנות – צריך חבירו ליתן לו חלקו; ואם אינו צריך לבנות – יכול חבירו לומר לו: טול עצים ואבנים. (הגהמ"י הלכות גזילה) עכ"ל.

העולה מזה: שותף שהשביח את נכס השותפות נוטל כאריס על מה שהשביח, ולאחר מכן חולקים שווה בשווה, ויש בזה הרבה הלכות.

ג

שותפים בדירה שקיבלו פיצויים במלחמה

ובו יבואר: א. שותפים שהטילו לכיס לא בשווה – איך יתחלקו ברווח והפסד. ב. אחד שמחזיק דירה בנאמנות לכמה שותפים וקיבלו פיצויי מלחמה – איך יתחלקו בזה.

הנידון

"אנו שלושה שותפים בדירה. ראובן השקיע ארבעים אחוז, שמעון השקיע גם כן ארבעים אחוז, ולוי השקיע רק עשרים אחוז. מסיבה טכנית הדירה רשומה רק על שמו של ראובן, וראובן מחזיק את הדירה בנאמנות עבור כולנו. במלחמה עם אירן ניזוק הבית מאוד. מלבד מה שהמדינה משלמת על הנזקים, גם הבנק נותן פיצוי כספי של מאה אלף שקלים למי שנטל משכנתא לפחות של חצי מיליון שקלים. סך המשכנתא שנטלנו הוא מיליון וחצי, על שם ראובן, אבל כל אחד מאתנו נותן לראובן בכל חודש את חלקו כדלהלן: ראובן לקח שש מאות אלף שקלים, וכן שמעון, ולוי נטל שלוש מאות אלף שקלים. כאשר ראובן קיבל מהבנק מאה אלף שקלים, נחלקו הדעות בינינו. ראובן טוען שכיון שהוא הלווה הרשמי של המשכנתא והוא קיבל את הפיצוי – זה שייך רק לו. שמעון טוען שיש לחלק חצי חצי, אבל ללוי לא מגיע כיון שההשקעה שלו היא פחות מחצי מיליון שקלים. ולוי טוען שיש לחלק את הפיצויים כל אחד לפי חלקו בשותפות, או אפילו שליש לכל אחד כדין שותפים שהטילו לכיס שהם שווים ברווח והפסד. מה ההלכה".

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

תשובה

כיון שלא נטל סכום של חצי מיליון ולא נתנו מתנה למי שלא נטל חצי מיליון.

העולה מזה: שמעון וראובן יתחלקו חצי חצי במתנה, שהרי ראובן הוא של שמעון ליטול עבורו הלוואה מהבנק, וכל זכות שראובן מקבל שייכת גם לשמעון. מה שאין כן לוי – אין זכאי לזה, כיון שלא נטל סכום של חצי מיליון ולא נתנו מתנה למי שלא נטל חצי מיליון.

שמעון וראובן יתחלקו חצי חצי במתנה, שהרי ראובן הוא של שמעון ליטול עבורו הלוואה מהבנק, וכל זכות שראובן מקבל שייכת גם לשמעון. מה שאין כן לוי – אין זכאי לזה, כיון שלא נטל סכום של חצי מיליון, ולא נתנו מתנה למי שלא נטל חצי מיליון.

ביאור התשובה

חלוקת רווחים בין שותפים לא שווים

ז"ל פתחי חושן (חלק ז, פרק ג, הערה לו): "והדרישה סיכם הלכה זו בדרך אחרת וכתב שיש ה' שיטות, והעולה מדברי הראשונים להלכה, שלדעת הרא"ש לעולם חולקים בשווה, אפילו בדבר הראוי לחלק, אא"כ לקח כל אחד בשלו ועירבום אח"כ. ולהרי"ף כפירוש הרא"ש בדבר הראוי לחלק, וכן בשור שטבחוהו חולקים לפי מעות, ואין נ"מ לשם מה לקחוהו, ואם מכרוהו חי או דבר שאינו ראוי לחלק – חולקים בשווה, ולעולם אזלינן בתר סוף השותפות. ולדעת הר"ן בשיטת הרי"ף – דוקא בלקחו שור וטבחוהו חולקים לפי מעות, אבל בשאר דברים חולקים בשווה. ולדעת הרי"ף בשערים תלוי באם חלקו בדבר שהתנו עליו – חולקים בשווה, ואם שינו – חולקים לפי מעות. ולשיטת רש"י ובעל העיטור – הולכין בתר שעת תחילת השותפות, דהיינו בשעת לקיחה: שאם לקחו דבר הראוי לחלק – חולקין לפי מעות, ואם לקחו דבר שאינו ראוי לחלק – חולקים לאמצע" עכ"ל. מזה נלמד כמה חשוב לעשות הסכם שותפות מפורש.

העולה מזה: שותפים שהטילו לכיס שלא בשווה – נחלקו הפוסקים איך יתחלקו ביניהם, כמבואר בפנים. מזה נלמד כמה חשוב לעשות הסכם שותפות מפורש.

נידון דידן

לעניות דעתי אין נידון דידן שייך לזה כלל וכלל, כיון שהם שותפים בדירה ואין שבח מהדירה, אלא המלווה שהלווה להם כסף לקנות את הדירה נותן מתנות למי שנטל ממנו הלוואה בסך חמש מאות אלף שקלים. לפיכך נראה לי שללוי אין שייכות למתנה זו כי לא נטל אלא שלוש מאות אלף, אבל ראובן חייב להתחלק שווה בשווה עם שמעון, כי שמעון נטל בדיוק כמוהו – שש מאות אלף שקלים. שהרי ראובן הוא שלוחו של שמעון ליטול עבורו הלוואה מהבנק, וכל זכות שראובן מקבל שייכת גם לשמעון. מה שאין כן לוי – אין זכאי לזה,

ד

בניית חניה למחסן בחצר השותפין או סוכה

הנידון

"קניתי דירה בבניין משותף. למוכר היה מקום קבוע שבו חנה עם רכבו. לי אין רכב, אך חסר לי מקום בדירה ולכן בניתי מחסן קטן על מקום החניה של המוכר. השכנים מתנגדים. מי צודק לפי ההלכה. כמו כן, בני גר בבניין שיש בו הרבה שכנים חילונים והוא מבקש לבנות סוכה, והם אינם מסכימים. האם על פי ההלכה יש צורך בקבלת רשותם".

תשובה

אין לבנות מחסן במקום חניה, כיון שזה שינוי משימוש הרגיל של המקום. וכן בניית סוכה מותרת רק אם אינה מהווה מטרד לשכנים. כאשר מדובר בשכנים חילונים – יש לנהוג לפי חוקי המדינה.

ביאור התשובה

בניית חניה למחסן

פסק המחבר והרמ"א בחושן משפט (סימן קנד סעיף א): "אחד מהשותפין בחצר שלקח בית בחצר אחרת – אינו יכול לפתוח פתחו לחצר השותפים שלו. (שכל אחד מבני החצר אין לו רשות לשנות כלל, אלא כמו שבנאו או קנאו או ירשוהו יש להם לנהוג בו)" (טור סע"ב). עכ"ל.

דברי הרמ"א מהווים יסוד חשוב מאוד בדיני שכנים – שאין לשנות מהמנהג שנהגו בו בחצר השותפין. ובמקום שלפי ראות בית דין אין זה מפריע כלל ואין חשש חזקה וכדומה – לפעמים דיינים מתירים.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

וכן יש לדאוג לבטיחות. סוכה בגינה – מותרת, אך רצוי שלא, מחשש לפגיעה בצמחיה. ניתן לבנות אם קיימת התחייבות להחזיר את המצב לקדמותו. עוד נקבע בפסק דין רע"א 8834/12 (מעגן נגד מרסה ואחרים), כי ניתן לבנות סוכה בחצר משותפת – ואין הדבר נחשב למטרד לדיירים.

העולה מזה: על פי חוקי המדינה מותר לבנות סוכה ברכוש משותף כל עוד היא זמנית, מפורקת מיד לאחר החג ואינה מפריעה לשימוש הרגיל. במרפסת או בחניה פרטית אין צורך באישור, בחניה משותפת נדרש רוב דיירים, ועל הגג או בגינה – רק אם אין שימוש אחר ונשמרת הבטיחות.

דינים העולים:

א. אין איזון נכסים בין בני זוג על פי הלכה. כל אחד בעלים על נכסיו, למעט פירות נכסיה של האשה שיש לבעל כשהם ביחד. אבל לענין ירושה – הבעל יורש את אשתו לפני כל אחד, ואשה אינה יורשת את בעלה לעולם.

ב. על פי חוק המדינה, כל נכסי בני זוג מאוזנים ומתחלקים שווה בשווה אחר מות אחד מהם או גירושין, למעט נכסים שאחד מבני הזוג קיבל בירושה או שהיו נכסים שלו לפני הנישואין – אלא אם כן עשו הסכם ממון. אבל לאחר מותו – האשה יורשת מחצית הנכסים כמו שכתוב בחוק הירושה, ואין הבדל בין איש לאשה בחוק המדינה.

ג. אי אפשר לכפות על השותף להשקיע כסף, כיון שיכול לטעון שעוד לא הגיע הזמן, אבל חייב לסכם איתו על שכר טירחא.

ד. שותף שהשביח את נכס השותפות נוטל כאריס על מה שהשביח, ולאחר מכן חולקים שווה בשווה, ויש בזה הרבה הלכות.

ה. שותפים שהטילו לכיס שלא בשווה – נחלקו הפוסקים איך יתחלקו ביניהם, כמבואר בפנים. מזה נלמד כמה חשוב לעשות הסכם שותפות מפורש.

ו. שותפים בדירה ששנים נטלו משכנתא חצי מליון שקל, ואחד נטל רק מאתיים אלף שקל, שקבלו פיצוי מהמדינה על נזקי מלחמה, אבל רשמית רק ראובן רשום על הנכס ועל המשכנתא. שמעון וראובן יתחלקו חצי חצי במתנה,

הבונה מחסן בחצר השותפים על מקום חניה משנה את ייעוד המקום. יש טעם לומר שזה מפריע, כי הוא בונה על שטח פתוח בנייה קבועה ויש חשש שיטען לבעלות או ישכיר את המקום לאחרים.

העולה מזה: אסור לאחד השותפים לשנות את ייעוד החצר המשותפת, גם אם אין הפרעה ניכרת. בנייה של מחסן על מקום חניה מהווה שינוי בייעוד ועלולה לגרום לנזקים עתידיים – כגון טענת בעלות, השכרה לאחרים או מניעת שימוש משותפים אחרים. לפיכך יש להימנע משינויים כאלה ללא הסכמה מפורשת של כל השותפים.

בניית סוכה בחצר עם שכנים חילונים

בענין בניית סוכה על רכוש משותף – גם כשהשכנים שומרי תורה ומצוות – ההיתר תלוי בכך שהסוכה אינה מעכבת את השכנים מליהנות מהחצר. אע"פ שסוכה היא לשבעה ימים בלבד, לפעמים היא יכולה להוות מטרד ממשי. לכן יש לקבל אישור מבית דין אם הדבר נחשב למטרד, והטוב ביותר הוא לקבל את הסכמת השכנים. ואם אינם מסכימים – יש לברר זאת בבית דין.

אולם כשמדובר בשכנים חילונים שאינם כפופים לבית דין – אין אפשרות לתבוע אותם לפי דין תורה. מאחר והדיירים החרדים מתגוררים יחד עמם לפי חוקי המדינה – הרי שקיבלו על עצמם את הכללים האזרחיים. ולפיכך ההכרעה תהיה לפי חוק המדינה בלבד.

העולה מזה: מותר לבנות סוכה ברכוש משותף רק אם אינה מפריעה לשכנים; בשכנים שומרי תורה יש לברר בבית דין, ובשכנים חילונים – הדין נקבע לפי חוק המדינה.

חוקי המדינה לגבי סוכה ברכוש משותף

לאור בדיקה בחוקי המדינה – בניית סוכה מותרת ואינה נחשבת למטרד ציבורי, אך יש בכך מספר הנחיות העולות בקנה אחד עם עקרונות ההלכה. כך נכתב ב"אגודה לתרבות הדיוור": בפרוס עלינו חג הסוכות, להלן מספר הנחיות לבניית סוכה ברכוש המשותף: סוכה הינה מבנה זמני – ולכן מותר לבנותה ברכוש המשותף. חובה לפרק את הסוכה בתום חג הסוכות ובהקדם. אין צורך בקבלת היתר בנייה. הקמת סוכה אינה מהווה מטרד לדיירי הבית המשותף. סוכה במרפסת – מותרת, ובלבד שהיא כשרה. חניה פרטית – בעליה רשאי לבנות סוכה ואף רשאי להעניק רשות לאחר לבנות בה סוכה. חניה משותפת – יש לקבל הסכמה של האסיפה הכללית ברוב קולות. סוכה על הגג – מותרת, ובלבד שאין שימוש אחר (כגון קולטים או דודים).

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

ח. מותר לבנות סוכה ברכוש משותף רק אם אינה מפריעה לשכנים; בשכנים שומרי תורה יש לברר בבית דין, ובשכנים חילונים – הדין נקבע לפי חוק המדינה.

ט. על פי חוקי המדינה מותר לבנות סוכה ברכוש משותף כל עוד היא זמנית, מפורקת מיד לאחר החג ואינה מפריעה לשימוש הרגיל. במרפסת או בחניה פרטית אין צורך באישור, בחניה משותפת נדרש רוב דיירים, ועל הגג או בגינה – רק אם אין שימוש אחר ונשמרת הבטיחות.

שהרי ראובן הוא שלוחו של שמעון ליטול עבורו הלוואה מהבנק, וכל זכות שראובן מקבל שייכת גם לשמעון. מה שאין כן לוי – אין זכאי לזה, כיון שלא נטל סכום של חצי מיליון ולא נתנו מתנה למי שלא נטל חצי מיליון.

ז. אסור לאחד השותפים לשנות את ייעוד החצר המשותפת, גם אם אין הפרעה ניכרת. בנייה של מחסן על מקום חניה מהווה שינוי בייעוד ועלולה לגרום לנזקים עתידיים – כגון טענת בעלות, השכרה לאחרים או מניעת שימוש משותפים אחרים. לפיכך יש להימנע משינויים כאלה ללא הסכמה מפורשת של כל השותפים.

